

PREFAȚĂ

Lanterna magică

Cunoscut deja specialiștilor și publicului pasionat de istorie, Cezar Stanciu revine prin această carte asupra relațiilor din *lagărul comunist*. În scena deschisă cu ajutorul arhivelor recent puse în circuitul cercetării și sintezelor publicate de istorici străini, eroul piesei e Ceaușescu. Sunt anii „vacilor grase” ai epocii sale!

Netulburat de promiscuitatea debutului, nici de sfârșitul lui, autorul îl menține continuu în lumina rece a proiecteurului. Retorica și gestică liderului român lasă a înțelege că și scenariul îi aparține. Cu zeci ori poate sute de mii de file de material documentar, autorul cărții îi justifică direcția mișcărilor. „Replicile” extrase din vasta bibliografie nu lasă loc îndoielii: în mișcarea comunistă internațională a perioadei, secretarul general al Partidului Comunist Român a fost un pion însemnat. Deseori în dispută cu cel abilitat, prin originea puterii comuniste, în rangul de patriarh. Exemplele edificatoare ale confruntării Ceaușescu-Brejnev sunt cele patru evenimente internaționale analizate și interpretate cu acribie și talent în această carte: consfăturile de la Karlovy Vary (1967), Budapesta (1968), Moscova (1969) și Berlin (1976).

De altfel, ținte declarate ale prezentului demers istoriografic sunt prezentarea „poziției” și tacticilor prin care reprezentantul comuniștilor români voise „să compromită” strategia sovietică de refacere a unității comuniste sub patronajul Moscovei. Adiacent acestor „agitații de suprafață”, după expresia lui Braudel, sunt analizate tendințele bipolare promovate de China și „policentrismul” eurocomunist. Fie și numai prin intenționalitate, un proiect „neliniștitor” în peisajele monocrome, prea îndelung pictate de istoriografia noastră.

Calitate intrinsecă a actului de creație rămâne însă polisemantica interpretării rezultatelor sale. Produsele științelor zise „moi”, ale filozofiei, pedagogiei și istoriografiei păstrează amprenta creației. Oricât de mare ar fi tentația și efortul obiectivității cercetătorilor. Ele sporesc în valoare și prin disputele, întrebările, semnificațiile și opiniile suscitade. Și, mai ales, prin statusul de matrice generative a noilor ipoteze, construcții ideatice și proiecte. O reușită deplină, în acest sens, e și „punerea în pagină” a acestei cărți.

Aș remarca admirativ, în grila personală de lectură, că, aici, Ceaușescu nu e nici Rău, nici Bun. Și aceasta pentru să autorul s-a sustras forței unor scheme dominante ale gândirii sociale numite de psihologi erori fundamentale de atribuire. Căci o tendință naturală a minții umane este împărțirea lumii în bine și rău. Expresia consacrată a acestui tipar genetic sunt basmele populare. Acolo se înfruntă personajele (integral) pozitive cu cele negative. Zmeii și vârcolacii nu pot fi, simultan, călăi și victime, judecători și condamnați, viteji și cinstiți. Iar feții-frumoși își arată hărăzirea cât ce fac ochi. Prin utilizarea acestor paternuri de gândire prelogică păcătuiește și cartea de istorie imediată și recentă. Memoria și actele contemporanilor încleștați în dispute pe mai vechile câmpuri de război resemnifică dihotomic personajele și evenimentele trecutului apropiat. Lanterna magică a istoricului le proiectează astfel pe fundalul memoriei colective. Ca-ntr-o ședință de spiritism, personaje cu stagiul redus în împărăția morții sunt „evocate” astfel ca să dea dezlegare dorinței chemătorilor. Nu e și situația cărții de față.

Ignorarea deznodământului dezavantajează însă, la o primă vedere, istoricul. Și, implicit, magia spectacolului așteptat. Dar, așa cum pertinent observa Jean Lacouture, cunoașterea finalului unei confruntări, determină subestimarea învinsului: vigoarea și dinamismul lui se estompează în favoarea învingătorului. Istoria, susține Lacouture, înseamnă studiu serios și măsură a schimbărilor atunci când izolează faptele și personajele de sfârșitul lor. În felul acesta redă cursul ambiguităților și deschide teren altor ipoteze fertile. Alt merit al acestei cărți.

Va fi dificilă, fără îndoială, o istorie a diplomației românești din regimul comunist. Cine-o va scrie – și cititorii, bineînțeles - vor constata eforturile formării unui corp de buni diplomați. Și negociatori. Căci ambasadere și consulatere românești aveau și misiunea depistării și antamării de relații comerciale sub imperativul echilibrului în balanța importurilor și exporturilor. Baza materială determină suprastructura (ideatică, culturală, instituțională), a fost unul dintre postulatele ideologiei comuniste. Cursul politicii externe, inițiat sub patronajul lui Gheorghiu-Dej, avea ca punct de pornire periculoasa noastră dependență de materiile prime sovietice. Capriciile lui Hrușciiov au stimulat, se poate spune, *Declarația din aprilie 1964*. Mărturiile „spectatorilor angajați” în elaborarea ei converg în recunoașterea caracterului colectiv al concepției și redactării acestui document inițiat pentru diplomația viitorului sfert de veac. „Schim-

barea” începuse, spun aceștia, prin numirea guvernului Maurer. Dar, în convorbirile avute împreună, Ion Gheorghe Maurer a trecut în contul lui Dej meritele noii strategii. Alt „martor angajat” în relațiile Moscova- București, istoricul Valerii Leonidovici Musatov, fost prim adjunct al șefului Secției Internaționale a CC al PCUS în 1989 și coordonator al sectorului Ungaria, România, Polonia și Cehoslovacia (1966-1973) îi atribuia însă lui Maurer rolul de vioară primă. Din interviul acordat, cercetătorului Vasile Buga și mie, reiese că, în viziunea sovietică, premierul purta vina „naționalismului” și anti-sovietismului” afișate de Ceaușescu. „Politica externă a lui Ceaușescu, afirma Musatov, a rămas în continuare o politică a “jocului la două mese”, o politică de manevrare între Moscova și Washington, între Moscova și Beijing. Într-un anumit sens, aceasta a fost politica românească tradițională la sfârșitul secolului al XIX-lea – primele decenii ale secolului al XX-lea”. Cât adevăr într-o astfel de ipoteză?

Deloc întâmplător însă, „la înaintare” în antamarea relațiilor cu China a fost scos Bodnăraș. Iar cu exprimarea doleanțelor către sovietici de redare a tezaurului românesc și de sistare a livrării uraniului, în toamna lui 1965, a fost „însărcinat” Bârlădeanu. „Principiul muncii colective” în decizia politică devenise un port-drapel al nucleelor comuniste de putere după condamnarea cultului personalității lui Stalin.

În schimbarea de macaz anunțată prin *Declarația* din 1964 s-a vădit interesul național. În chiar sensurile originare ale politicii, definită ca organizare și conducere a comunității în scopul satisfacerii trebuințelor sale de bază (hrană și teritoriu). A existat, și nu se putea altfel, și interesul personal al liderilor. Demonstrat și printr-unul din citatele reproduse de această carte. Confesându-se lui Santiago Carrillo, în 1971, Nicolae Ceaușescu îi demonstrează deșertăciunea fidelității și supunerii față de Kremlin prin câteva exemple celebre. „Ce perspectivă îmi dă mie această politică, de a urma fără nici un fel de criteriu Uniunea Sovietică?, zice el. Rákosi a murit în emigrație, și vorba aceea, se pleca până la pământ; Novotny și cu o săptămână înainte s-a pupat – „în piața independenței”, cum se spune la noi într-o piesă de Caragiale – și după aceea l-au înlăturat. Cu Gomulka s-au întâlnit exact cu o săptămână înainte, tot s-au pupat acolo și pe urmă...? Ulbricht, cel mai bun prieten al Uniunii Sovietice, fusese la congres, au vorbit, s-au pupat și când s-a întors acasă l-a înlăturat”...

„Gânditor revoluționar” de reputație mondială e însă ceea ce s-a dorit și s-a crezut a fi Ceaușescu. Și-a asumat titluri și lucrări „științifice”, dar mai ales a imprimat, în acest sens, linia aparatului autohton de propagandă. Doar el vorbea și semna, în numele poporului, înțelegeri, comunicate, tratate. În formele matrioșkăi rusești, persoana și numele lui învăluiau mecanismele instituțiilor destinate relațiilor externe. Nu una singură, ci (cel puțin) trei: Ministerul Afacerilor Externe, secția de relații internaționale a CC al PCR și Direcția de Informații Externe a Securității. Nenumărate colective de experți se ascundeau sub „pătrățicile” jumătății de sus a organigramelor acestora. Dar și ambiții și animozități, cultivate de însuși Ceaușescu, între organismele și demnitarii care-i furnizau rapoarte, sinteze și... persuasiunii. Bunăoară, în perioada analizată, conflictul escaladase la scenă deschisă între premierul Maurer și Ștefan Andrei, primul adjunct al secției de relații internaționale. După mărturia celui din urmă, cearta a culminat cu niște grozave înjurături adresate lui de către Maurer. Tocmai pe teme de strategie externă. Premierul, mi-a mărturisit Ștefan Andrei, susținea că în politica mondială nu contează decât marile puteri. Și că în conflictul arabo-israelian, noi trebuie să susținem cauza evreilor... Maurer s-a pensionat în 1974. Nu mai contau sfaturile sale, după mărturia lui. Încă mai dinainte fusese îndepărtat Corneliu Mănescu, șeful diplomației încă din primul guvern Maurer și primul comunist devenit președintele unei sesiuni a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite. În acei ani se produce ascensiunea lui Ion Mihai Pacepa și a Elenei Ceaușescu... Tot atunci, strategii de imagine ai României se foloseau de cântăreața Narghita, savantul Ana Aslan, muzicologul Harry Brauner ș.a.m.d. Și se multiplică, iarăși, ipotezele cercetării!

Cu „certitudinea” documentului se poate afirma însă, că-n anii 80, Ceaușescu împărțea „laurii” politicii sale, cel mult, cu nevasta. În nucleul de decizie nici măcar nu mai relata conținutul vizitelor din străinătate. Aceasta se petrecea însă după alt intermezzo procedural: despre ce făcuse și spusese secretarul general în recenta călătorie, le povestea celorlalți șeful diplomației în ditirambii consacrați ai propagandei.

Să presupunem însă că însuși Ceaușescu ar fi citit cartea de față. Cu ce stare, oare?!

Cu uimire, de bună seamă, față de mulțimea și nebănuitul lucrurilor noi. Prezentul scapă înțelegerii celor care-l trăiesc. Iar

vorbele spuse și intențiile ascunse lunecă, după ani, în străfundurile memoriei. În ce-i privește pe foștii demnitari, informațiile din aerul rarefiat și secretos al nucleelor de putere, îi surprind totdeauna. Stăpânise, fiecare, în feuda lui. Și doar atâta vreme cât își mulțumea seniorul. Dar și acestuia îi scăpau tainele „fraților” din celelalte regate ale imperiului comunist.

Probabil că, în stilul lui, Ceaușescu ar contesta anumite vorbe și fapte contrastante acțiunilor sale din ultimul deceniu. Îmbătrânind, devenise încă mai incisiv. Le reproșa sovieticilor că “scufundă nava socialistă”. Îi critica tot mai des. Deși dezaprobare, de pildă, intrarea trupelor sovietice în Afganistan, la retragerea lor i-a făcut reproșuri lui Gorbaciov. I-au abandonat pe afgani în seama „imperialiștilor” americani și în cârdășie cu ei, acuza liderul român. La fel cum îi învinuise Mao, în 1966, în chestiunea nord-vietnamezilor.

În 1967-1976, Ceaușescu s-a împotrivit punerii strategiilor interne a partidelor comuniste pe agenda conferințelor internaționale. Dar în *epoca perestroika* va insista într-una pentru dezbaterea reformelor gorbacioviste. La sfârșitul lui ianuarie 1989, l-a persuadat cu aceasta pe Vadim Medvedev, secretar al CC al PCUS, sosit la București în fruntea unei delegații. A revenit, prin canalele diplomatice, după manifestările de la reînhumarea lui Imre Nagy, omagiat în 1989, ca erou al revoluției maghiare din 1956. Cu propunerea consfătuirii s-a adresat iarăși, printr-un apel, partidelor comuniste și muncitorești după formarea guvernului polonez sub conducerea necomunistului Tadeusz Mazowiecki. În puținele răspunsuri primite în vara lui 1989, i s-a reamintit că ar fi un amestec în treburile interne ale Poloniei. Exact cum, în anii dinainte, își motivase el opoziția! N-a renunțat însă. Secretarii CC au primit sarcina de a-i convinge pe șefii delegațiilor străine de la Congresul al XIV-lea al PCR, din noiembrie 1989, de necesitatea unei consfătuirii internaționale despre viitorul *lagărului comunist*. Fără rezultat.

Și-a reluat propunerea la ultima întâlnire cu Gorbaciov din 4 decembrie 1989. Cu argumentul unei minciuni: „alții” îl mandataseră pe el să preia inițiativa. Excedat de insistențele sale, liderul sovietic a replicat cu inactualitatea metodei. Tocmai pentru că altădată i s-a opus... Ceaușescu!

Între Ceaușescu din 1989 și liderul din perioada analizată de Cezar Stanciu sunt multe răscruci marcate cu „poate”, „deși”, „dacă”. Și o mulțime de ipoteze.

Va fi, fără-ndoială, interesantă sinteza diplomației românești din regimul comunist. Vom regăsi în ea, în bună parte, și o istorie a economiei.

De ce n-ar scrie-o Cezar Stanciu? Pe actuala temelie a cercetărilor sale.

Lavinia Betea

București,

25 octombrie 2014